

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 58 - 95, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET:

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/5/2000

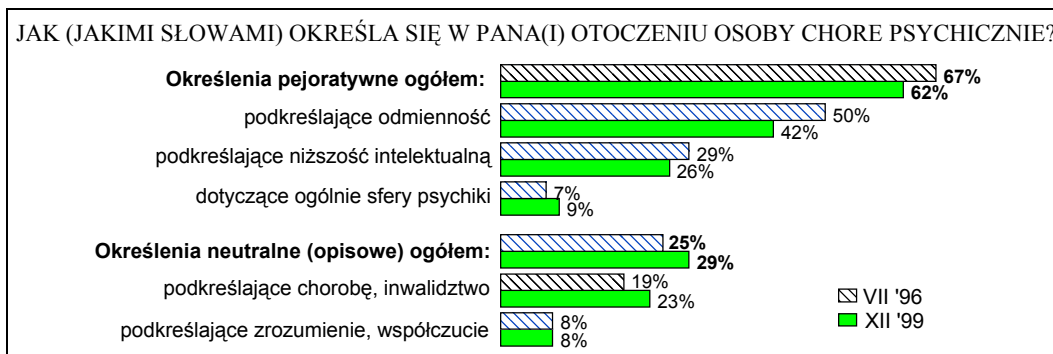
CHOROBY PSYCHICZNE - SPOŁECZNY STEREOTYP I DYSTANS

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ 2000

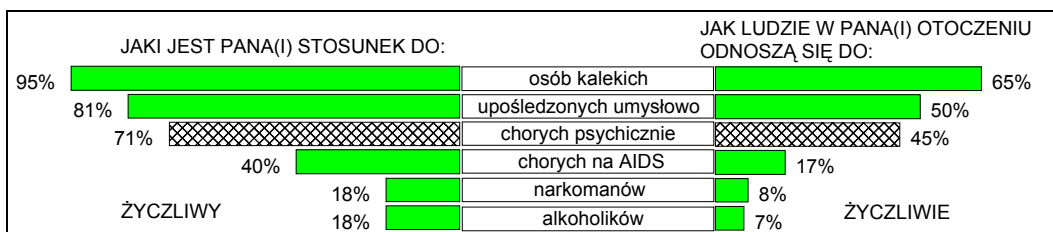
PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- W społecznym stereotypie choroby psychicznej dominuje pejoratywny sposób określania osób nią dotkniętych, jednak w porównaniu z pomiarem z lipca '96 rejestrujemy niewielką poprawę - nieco zmalał (o 5 punktów) odsetek badanych wymieniających pejoratywne określenia, wzrosła zaś (o 4 punkty) liczba przytaczających określenia neutralne.

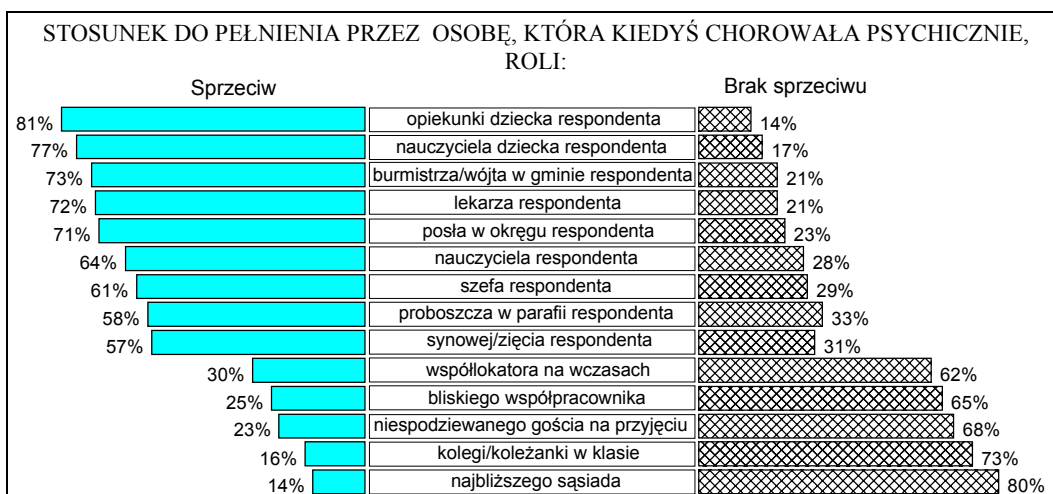

Procenty nie sumują się 100, ponieważ respondenci mogli wymienić więcej niż jedno określenie.

- Stopień deklarowanej życzliwości wobec chorych psychicznie nie uległ zmianie. Jest on mniejszy niż wobec chorych z problemami typu „niezawinionego nieszczęścia” (kalectwo, upośledzenie umysłowe), lecz większy niż wobec chorych z problemami interpretowanymi często w kategoriach „zawinionego złamania reguł społecznych” (AIDS, narkomania, alkoholizm). Respondenci deklarują więcej własnej życzliwości, niż dostrzegają jej u innych.

- Nie zmienił się dystans społeczny wyrażany sprzeciwem wobec pełnienia różnych ról społecznych przez chorych psychicznie - jego nasilenie zależy od tego, w jakim stopniu pełnione role wiążą się z odpowiedzialnością za los innych ludzi.

Postawy społeczeństwa wobec osób chorych psychicznie badaliśmy w lipcu '96. W grudniu '99 - na zlecenie Instytutu Psychiatrii i Neurologii - ponownie zadaliśmy badanym te same pytania w celu sprawdzenia, czy zaszły jakieś zmiany w stosunku Polaków do osób chorych psychicznie oraz instytucji psychiatrycznych odpowiedzialnych za ich leczenie¹.

SPOŁECZNY STEREOTYP „CHOROBY PSYCHICZNEJ”

Problemy, jakie niektórzy z nas mają ze swoim zdrowiem psychicznym, można ująć na kilka sposobów. Najszerszy zakres ma określenie *problemy psychiczne* obejmujące także trudności z pogranicza zaburzeń psychicznych, które nie zawsze wymagają fachowej porady. Węższy zakres ma określenie *zaburzenia psychiczne*, które stosowane jest w międzynarodowych klasyfikacjach psychiatrycznych i dotyczy stanu wymagającego w zasadzie pomocy specjalistycznej. Najwęższy zakres ma termin *choroby psychiczne*, którego użyliśmy w pytaniach skierowanych do respondentów². Oznacza on zaburzenia uważane za poważniejsze, które powinny być poddane leczeniu psychiatrycznemu ze względu na nasilenie, trwałość i często poważne następstwa życiowe. Termin ten wydaje się najodpowiedniejszy do odegrania w badaniu socjologicznym roli bodźca ogniskującego postawy społeczne.

¹ Badanie „Omnibus” zrealizowano w dniach od 26 listopada do 1 grudnia '99 na 1003-osobowej reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłej ludności Polski. Zob. komunikat CBOS „Choroby psychiczne - społeczny stereotyp i dystans”, wrzesień '96.

² Ponieważ wyróżnienie chorób psychicznych spośród *zaburzeń psychicznych* jest niekiedy zawodne, a często stygmatyzujące, współczesne klasyfikacje psychiatryczne posługują się bardziej neutralnym terminem *zaburzenia*.

CZY ZNAMY KOGOŚ CHOREGO PSYCHICZNIE?

W roku 1997 wskaźnik osób leczonych w Polsce w szpitalach psychiatrycznych wynosił 394,6 osób na 100 tys. mieszkańców, a leczących się w poradniach zdrowia psychicznego - 1642 osoby na 100 tys. mieszkańców³. Można więc uznać, że mniej więcej 2% społeczeństwa leczy się w przychodniach lub szpitalach. Dane te nie obrazują jednak w pełni liczby osób szukających pomocy z powodu różnorodnych zaburzeń psychicznych, ponieważ znaczna ich część nie trafia do placówek psychiatrycznych⁴.

Nasuwa się pytanie, ilu Polaków miało jakiegokolwiek kontakty z osobami chorymi psychicznie?

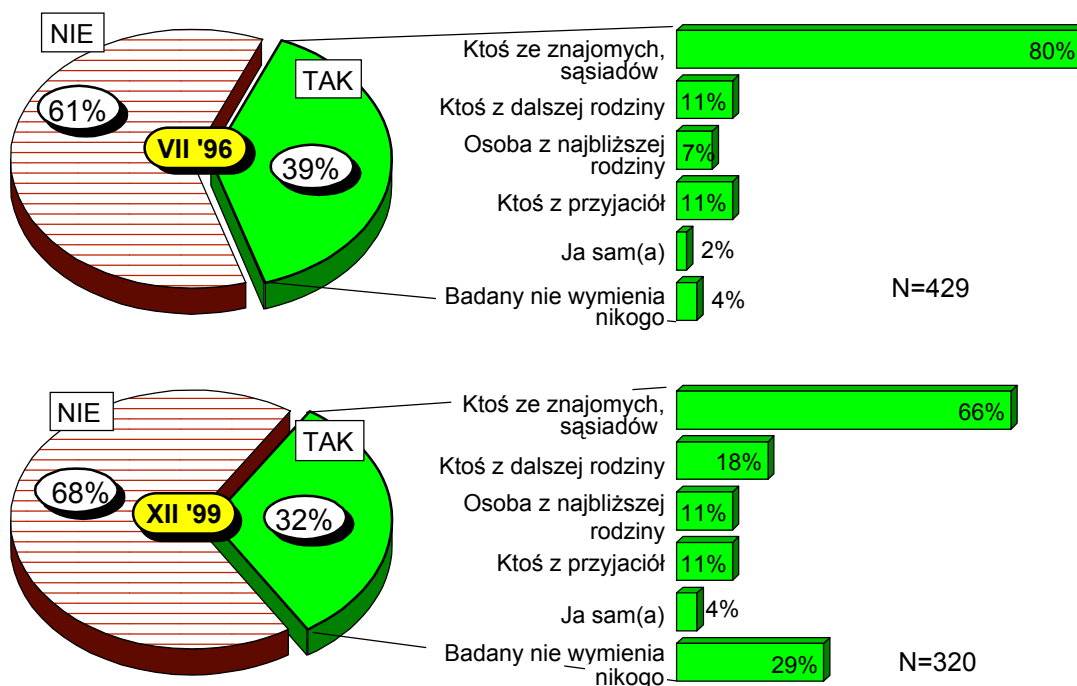
Co trzeci badany przyznaje, że zna osobę chorą psychicznie. Zdecydowana większość z nich deklaruje, że jest to ktoś z kręgu znajomych, sąsiadów. Znacznie rzadziej ankietowani wskazują na chorobę w dalszej rodzinie, jeszcze rzadziej w kręgu najbliższej rodziny lub przyjaciół, a zupełnie sporadycznie przyznają, że sami są chorzy psychicznie. Można powiedzieć, że im środowisko bliższe jest respondentowi, tym rzadziej ujawnia on kogoś chorego psychicznie z tego środowiska. Do własnej choroby przyznaje się trzynastie osób, które stanowią 1% ogółu badanych oraz 4% tych ankietowanych, którzy zadeklarowali, że znają kogoś chorego psychicznie.

³ Zob. *Zakłady psychiatrycznej oraz neurologicznej opieki zdrowotnej*, „Rocznik Statystyczny 1997”, ZOOZ IPiN, Warszawa 1998.

⁴ Liczbę osób szukających pomocy z powodu problemów psychicznych w placówkach niepsychiatrycznych szacuje się na świecie - według badań World Health Organization - na ok. 24% ogółu ludności. Badania w Polsce pozwalają oszacować ją na podobnym poziomie (15-25%). Liczba osób mających zaburzenia psychiczne, lecz nie szukających pomocy lub rezygnujących z niej jest trudna do oceny. Przybliżone szacunki sugerują, iż powiększa ona liczbę zgłaszających się o ok. 10%.

RYS. 1. CZY ZNA PAN(I) KOGOŚ CHOREGO PSYCHICZNIE?

KTO SPOŚRÓD OSÓB ZNANYCH PANU(I) BYŁ LUB JEST CHORY PSYCHICZNIE?

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wymienić więcej niż jedną osobę.

Doświadczenia w dziedzinie kontaktów z chorymi psychicznie w dużym stopniu zależą od poziomu wykształcenia ankietowanych - im ono wyższe, tym częściej badani przyznają, że znają kogoś chorego psychicznie. Deklaracje takie składa połowa osób legitymujących się wyższym wykształceniem (48%), głównie przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (50%). Respondenci z pozostałych grup zawodowych znacznie rzadziej twierdzą, że zetknęli się z chorymi psychicznie. Wyjątek stanowią rolnicy, których doświadczenia w tej dziedzinie są niemal równie częste (45%) jak ludzi najlepiej wykształconych, o najwyższej pozycji społecznej (zob. tabela aneksowa 1).

W większości grup społeczno-demograficznych zdecydowanie przeważają jednak ci, którzy nie znają nikogo chorego psychicznie. Drugą co do wielkości kategorię stanowią osoby, które wprawdzie zetknęły się z chorymi, ale nie należącymi do ich najbliższego środowiska społecznego (znajomi, sąsiedzi). Występowanie choroby psychicznej w kręgu rodzinnym częściej niż inni ujawniają rolnicy (18%), bezrobotni (14%) i najgorzej sytuowani

(13%), ale także osoby legitymujące się wyższym wykształceniem (14%) i mieszkańcy wielkich aglomeracji (15%).

W porównaniu z rokiem '96 zwiększył się (o 7 punktów) odsetek ogółu ankietowanych, którzy deklarują, iż nie znają nikogo chorego psychicznie. Badani częściej też niż trzy i pół roku temu uchylają się od odpowiedzi na pytanie, kim jest osoba chora psychicznie, którą znają. Znacznie rzadziej również wskazują chorych psychicznie w kręgu znajomych czy sąsiadów. (Ponieważ dane epidemiologiczne nie wykazują spadku zachorowań, fakt ten należy raczej interpretować jako wyraz większej ostrożności w opatrywaniu znajomych stygmatem choroby psychicznej.) Nadal jednak odsetek ujawniających własną chorobę jest dużo niższy od oczekiwanego na podstawie wskaźników rozpowszechnienia. Wynika to zapewne ze wstydu lub obawy, że ujawnienie takiej informacji podczas wywiadu zmniejszy wiarygodność respondenta.

Tabela 1

Czy mógłby/mogłaby Pan(i) powiedzieć, kto spośród osób znanych Panu(i) był lub jest chory psychicznie?	Wskazania respondentów według terminów badań	
	VII '96 (N=1088)	XII '99 (N=1003)
	w procentach	
Ktoś ze znajomych, sąsiadów	31	21
Ktoś z rodziny (najbliższej lub dalszej)	7	9
Ktoś z przyjaciół	4	3
Ja sam(a)	1	1
Ankietowany nie wskazuje, kim jest znana mu osoba chora psychicznie	1	9
Ankietowany nie zna nikogo chorego psychicznie	61	68
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wymienić więcej niż jedną osobę.		

JAK OKREŚLAMY OSOBY CHORE PSYCHICZNIE?

Z powyższych danych wynika, że z osobami chorymi psychicznie zetknęła się, co prawda z różną intensywnością, jedna trzecia Polaków. Dla innych chorzy pozostają na ogół poza zasięgiem osobistego doświadczenia, co sprzyja stereotypowym wyobrażeniom o nich. Podstawowe, charakterystyczne atrybuty tego stereotypu wyraźnie wyłaniają się z odpowiedzi

na pytanie otwarte, dotyczące potocznego określania osób chorych psychicznie przez ludzi z otoczenia respondenta.

		CBOS	
Czy mógłby/mogłaby Pan(i) powiedzieć, jak (jakimi słowami) określa się w Pana(i) otoczeniu osoby chore psychicznie?		VII '96 (N=1084)	XII '99 (N=1003)
Określenia pejoratywne ogółem		67%	62%
Pejoratywne	podkreślające odmienność:		
	wariat, świr, świrus, daun, czubek, obłąkany, pomyłony, zakrecony, kręcki, poplątany, szalony, nieobliczalny, furiat, niebezpieczny, walnięty, porąbany, kopnięty w mózg, bije mu na mózg, odbiło mu, mający nie po kolei w głowie, ma nierówno pod sufitem, brak mu (jednej lub piętej) klepki, szajbus, szurnięty, ma fioła, ma ptoka, werbiel, palant, gacki, korki, przypały, ułamki, osoby z żółtymi lub zielonymi papierami, mam do czynienia z "okciem", kukuła, motyl, hublejs, smok	50%	42%
	podkreślające niższość intelektualną:		
	nienormalny, ma odchylenia od normy, niedorozwinięty, opóźniony w rozwoju, upośledzony, głupi, przygłup, niespełna rozumu, ciemniak, jołop, dureń, idiota, kretyn, imbecyl, debil, matoł niedorobiony, cymbał	29%	26%
	dotyczące ogólnie sfery psychiki:		
	psychiczny, psychik, psychol, psychopata, umysłowy	7%	9%
Określenia neutralne (opisowe) ogółem		25%	29%
Neutralne (opisowe)	podkreślające chorobę, inwalidztwo, brak odporności lub równowagi psychicznej:		
	pacjent, chory, chory inaczej, chory psychicznie (nerwowo, umysłowo, na głowę), schizofrenik, depresyjny, znerwicowany, załamany, nieodporny lub wyczerpany nerwowo, nierównoważony, niepełnosprawny, sprawny inaczej, kaleka, inwalida, ułomny, niedołączny	19%	23%
	podkreślające zrozumienie, współczucie :		
	nieszczęśliwy, cierpiący, poszkodowany, biedny, wymaga pomocy, należy mu się współczucie, szkoda ich - mieli przeżycia, pokrzywdzeni, niegroźny, dobry, dziwak, nie kojarzy wszystkiego, żyje w swoim świecie, inaczej patrzy na świat niż pozostali, nie ma kontroli nad ciałem i umysłem, nie zdaje sobie sprawy z popełnianych czynów	8%	8%
Wypowiedzi dotyczące otoczenia	nie ma specjalnego określenia dla chorych psychicznie, wyraża się o nich po imieniu lub po nazwisku, nie określa się źle, różnie ludzie mówią, obserwuje się głupie wypowiedzi i uśmieszki	3%	3%
W otoczeniu nie ma chorych psychicznie		1%	1%
Trudno powiedzieć lub odmowa odpowiedzi		10%	12%

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymienić więcej niż jedno określenie.

Zdecydowana większość przytaczanych przez respondentów określeń ma charakter pejoratywny i odzwierciedla niechętny, dystansujący się lub nawet pogardliwy stosunek do chorych. Określenia pejoratywne wymieniane są ponad dwukrotnie częściej niż neutralne, opisowe (odpowiednio 62% i 29%). Trzeba jednak podkreślić, że w porównaniu z pomiarem z lipca '96 odnotowujemy w tej dziedzinie niewielką poprawę – nieco zmalał (o 5 punktów) odsetek osób wymieniających określenia pejoratywne, wzrosła zaś (o 4 punkty) liczba badanych przytaczających określenia neutralne.

Liczebna przewaga i różnorodność określeń pejoratywnych, silnie stygmatyzujących, choć niewiele mających wspólnego z rzeczywistymi trudnościami i cechami osób chorych psychicznie, może wskazywać na znaczny dystans i wielkie niezrozumienie tych chorób. Z drugiej strony zaś może świadczyć o niewykształceniu w potocznym języku rzeczowych i bezstronnych określeń chorób psychicznych. Symptomatyczne, że nawet fachowe, neutralne określenia często pełnią funkcję epitetu, czego przykładem jest bezmyślne nadużywanie terminu "schizofrenia" przez polityków, media oraz specjalistów od reklamy.

Odsetek badanych, których odpowiedzi świadczą o tym, że w ich otoczeniu osoby chore psychicznie spotykają się z właściwymi określeniami, różni się w zależności od pozycji społecznej ankietowanych. Neutralne określenia osób chorych psychicznie są używane tym częściej, im wyższy poziom wykształcenia, pozycja zawodowa, a także im lepsze warunki materialne ankietowanych. Jednak nawet wśród badanych z wyższym wykształceniem, należących do kadry kierowniczej i inteligencji, połowa przytacza negatywne określenia osób chorych psychicznie. Neutralne określenia częściej używane są przez mieszkańców dużych miast i wielkich aglomeracji niż małych miast i wsi. Zależności te wskazują także na związek bardziej obiektywnego i życzliwego określania osób chorych psychicznie z większym doświadczeniem życiowym (wiek powyżej 55 lat), a przede wszystkim ze złym stanem zdrowia (41% rencistów wymienia określenia neutralne, opisowe).

Zwraca natomiast uwagę wyjątkowo dużo negatywnych określeń używanych w środowisku rolników, spośród których jedynie 7% wymienia terminy neutralne, a 82% - pejoratywne. Może to świadczyć o niedostatku wiedzy z dziedziny psychiatrii, a także o ubóstwie i wulgaryzacji języka tej grupy. Uwaga ta odnosi się także, choć w mniejszym stopniu, do środowisk robotniczych - tylko 13% robotników niewykwalifikowanych i 18% wykwalifikowanych przytacza określenia neutralne, zdecydowana większość natomiast wymienia pejoratywne - z tym, że robotnicy niewykwalifikowani częściej niż inni po prostu nie potrafią wymienić żadnych określeń.

CO WYRÓŻNIA OSOBY CHOROBY PSYCHICZNE?

Od lipca '96 nie zmieniły się opinie Polaków na temat różnic między chorymi psychicznie a innymi ludźmi. Niemal powszechne jest przekonanie, że chorzy psychicznie to osoby częściej niż inne krzywdzone i wyśmiewane (90%), bardziej bezradne i skłonne do samobójstwa (87%), a zarazem bardziej uciążliwe i trudne we współżyciu (84%). Najchętniej więc podzielamy opinię o chorych psychicznie jako ofiarach swojego środowiska społecznego i swojej choroby, silnie podkreślając przy tym ich uciążliwość dla otoczenia.

Z mniejszym poparciem spotyka się natomiast skrajnie negatywna opinia ukazująca tych chorych jako ludzi bardziej agresywnych i niebezpiecznych. Większość ankietowanych akceptuje taką ocenę (67%), jedna piąta zaś nie zgadza się z nią, a jedna siódma nie ma wyrobionego zdania na ten temat. Najmniej zwolenników ma pogląd przedstawiający chorych psychicznie w zdecydowanie pozytywnym świetle - jako osoby, które są bardziej wrażliwe i więcej rozumieją. Opinię tę podziela ponad połowa badanych (58%), jedna czwarta zaś nie zgadza się z nią, a co szósty respondent nie zajmuje stanowiska w tej sprawie.

Tabela 2

Osoby chore psychicznie w porównaniu z innymi ludźmi są:	O osobach chorych psychicznie mówi się różne rzeczy. Czy zgadza się Pan(i) z przedstawionymi opiniami na ich temat czy też nie?					
	Zgadzam się*		Nie zgadzam się*		Trudno powiedzieć	
	VII '96	XII '99	VII '96	XII '99	VII '96	XII '99
	w procentach					
- częściej krzywdzone i wyśmiewane	90	90	6	6	5	5
- bardziej bezradne i skłonne do samobójstwa	86	87	8	8	6	4
- bardziej uciążliwe i trudne we współżyciu	85	84	9	9	7	7
- bardziej agresywne i niebezpieczne dla otoczenia	69	67	17	19	15	14
- bardziej wrażliwe i więcej rozumieją	60	58	22	25	18	17
* Połączono odpowiedzi "zdecydowanie" i "raczej".						

Pozytywny obraz chorych psychicznie, jako tych, którzy są bardziej wrażliwi i więcej rozumieją, odnotowujemy przede wszystkim w środowisku rolników (70%) - najczęściej, jak pamiętamy, ujawniających występowanie choroby psychicznej w rodzinie - a także wśród ankietowanych uczestniczących w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (68%). Pozytywną opinię o chorych psychicznie częściej podzielają kobiety niż mężczyźni. Stosunkowo najmniej zwolenników ma ona wśród badanych znajdujących się w najlepszym położeniu społecznym - pracujących na własny rachunek poza rolnictwem (46%), przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji (48%), osób legitymujących się wyższym wykształceniem (52%) oraz uczniów i studentów (54%).

O tym, że chorzy psychicznie w porównaniu z innymi ludźmi są bardziej agresywni i niebezpieczni dla otoczenia, najczęściej przekonane są grupy znajdujące się w gorszym położeniu społecznym - robotnicy niewykwalifikowani (84%) i rolnicy (71%), a spośród osób biernych zawodowo - gospodynie domowe (78%) oraz renciści (72%). Opinię tę częściej dzielają też badani gorzej wykształceni, mieszkający w małych miastach i na wsi.

CZY BOIMY SIĘ CHORÓB PSYCHICZNYCH?

Z innych naszych badań⁵ wynika, że wśród osobistych obaw i niepokojów, jakie przeżywają Polacy, najczęstszy jest lęk przed chorobą - własną lub osób bliskich. Interesujące jest, jakie miejsce wśród chorób wywołujących lęk zajmują choroby psychiczne.

Zrozumiałe, że najbardziej obawiamy się chorób zagrażających życiu - przede wszystkim chorób nowotworowych i serca, a w mniejszym stopniu - AIDS. Choroby psychiczne są źródłem niepokoju dla jednej czwartej ankietowanych. Można sądzić, że poczucie zagrożenia nimi mniej wiąże się z groźbą utraty życia, a bardziej z groźbą społecznego odrzucenia - naznaczenia, stygmatyzacji. Znacznie mniejszy lęk wywołują choroby związane z pewnym ostracyzmem społecznym spowodowanym nieaprobowaniem związanych z nimi zachowań (narkomania, alkoholizm) lub obawą przed zakażeniem (gruźlica i choroby weneryczne).

W porównaniu z lipcem '96 w zasadzie nie zmieniło się poczucie zagrożenia chorobami, również psychicznymi. Zmalał jedynie (o 6 punktów) lęk przed AIDS.

Tabela 3

Pewne choroby wywołują u ludzi szczególny niepokój, lęk. Których z poniższych chorób obawia się Pan(i) najbardziej?	Wskazania respondentów według terminów badań	
	VII '96	XII '99
	w procentach	
Choroby nowotworowe	81	80
Choroby serca	67	64
AIDS	41	35
Choroby psychiczne	28	26
Narkomania	19	19
Alkoholizm	16	15
Gruźlica	16	13
Choroby weneryczne	4	4
Nie obawiam się żadnej choroby	5	6

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać trzy choroby.

⁵ Zob. komunikat CBOS „Nadzieje i obawy Polaków”, marzec '99.

Odsetek osób obawiających się chorób psychicznych rośnie wraz z poziomem wykształcenia (odwrotna zależność dotyczy obaw przed gruźlicą). Zagrożenie nimi zdecydowanie najczęściej odczuwają przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji - prawie co druga osoba z tej grupy deklaruje lęk przed chorobami psychicznymi (47%). Częściej też obawiają się ich mieszkańcy dużych i wielkich miast niż miasteczek i wsi, choć trzeba zauważyć, że rolnicy czują się bardziej zagrożeni (33%) niż większość pozostałych grup zawodowych. Choroby psychiczne częściej wywołują lęk u kobiet (31%) niż mężczyzn (21%). Szczególnie nasilony jest on wśród osób, które uczestniczą w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (37%).

Poczucie zagrożenia chorobami psychicznymi zależy także od własnych doświadczeń z osobami chorymi psychicznie.

Tabela 4

Pewne choroby wywołują u ludzi szczególny niepokój, lęk. Których z poniższych chorób obawia się Pan(i) najbardziej?	Czy zna Pan(i) kogoś chorego psychicznie?	
	Tak	Nie
	w procentach	
Choroby nowotworowe	75	83
Choroby serca	58	67
AIDS	36	34
Choroby psychiczne	35	22
Narkomania	21	17
Alkoholizm	17	14
Gruźlica	13	13
Choroby weneryczne	4	3
Nie obawiam się żadnej choroby	6	6

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać trzy choroby.

Ankietowani twierdzący, że znają kogoś chorego psychicznie, znacznie częściej lękają się chorób psychicznych niż ci, których wyobrażenie o chorych nie wiąże się z własnym doświadczeniem, natomiast rzadziej obawiają się nowotworów oraz chorób serca.

DYSTANS SPOŁECZNY WOBEC OSÓB CHORYCH PSYCHICZNIE

Dystansowanie się wobec osób chorych psychicznie jest jednym z najbardziej niekorzystnych przejawów społecznej reakcji na choroby psychiczne. Uruchamia bowiem szereg procesów psychologicznych oraz mikro- i makrosocjologicznych, które marginalizują pozycję chorego, opóźniają i osłabiają możliwości udzielenia mu skutecznej pomocy, a niekiedy - utrwalają nieprzystosowanie⁶. Jest to tym bardziej niebezpieczne, że osoby chore często same przejawiają skłonność do wycofywania się, wynikającą z przeżywanych zaburzeń. Doświadczenia kliniczne wskazują, że obie te tendencje – dystansowanie się otoczenia oraz własne wycofywanie się - skutecznie spychają chorego pacjenta na margines życia społeczności.

Badania przeprowadzone w lipcu '96 wykazały, że społeczny dystans wobec chorych psychicznie jest w Polsce większy niż wobec chorych z problemami typu „niezawinionego nieszczęścia” (kalectwo, upośledzenie umysłowe), lecz mniejszy niż wobec chorych z problemami interpretowanymi często w kategoriach „zawinionego złamania reguł społecznych” (AIDS, narkomania, alkoholizm). Okazało się też, że deklarowany przez ankietowanych dystans wobec chorych psychicznie jest znacznie mniejszy niż ten, jaki przypisują innym ludziom. Prawidłowości te znalazły pełne potwierdzenie w badaniach przeprowadzonych w grudniu '99.

JAKI JEST STOSUNEK NASZ I NASZEGO OTOCZENIA DO OSÓB CHORYCH PSYCHICZNIE?

Ankietowanych pytaliśmy o stosunek do chorych psychicznie oraz - dla porównania - do kilku grup osób mających problemy zdrowotne, które potencjalnie wiążą się ze stygmatyzacją. Pytania te zadano w dwóch wersjach - pierwsza dotyczy stosunku samych respondentów do osób chorych i jest wskaźnikiem dystansu odczuwanego. Druga natomiast bada opinie o tym, jak odnoszą się do osób chorych ludzie z otoczenia badanych i ukazuje tzw. dystans spostrzegany.

⁶ Zob. E. Goffman, *Asylums*, Penguin Books, Harmondsworth 1968; M. Foucault, *Historia szaleństwa w dobie klasycyzmu*, PIW, Warszawa 1987.

Tabela 5

Ludzie bardzo różnie odnoszą się do osób kalekich, upośledzonych umysłowo, chorych psychicznie, narkomanów, alkoholików, chorych na AIDS.						
Jaki jest Pana(i) stosunek do:	Życzliwy*		Obojętny		Niechętny*	
	VII '96	XII'99	VII'96	XII'99	VII'96	XII'99
w procentach						
- osób kalekich	96	95	3	4	1	0
- upośledzonych umysłowo	81	81	12	12	4	3
- chorych psychicznie	74	71	18	20	5	5
- chorych na AIDS	39	40	23	23	29	25
- narkomanów	18	18	20	17	58	58
- alkoholików	14	18	20	19	64	60

* Połączono odpowiedzi "zdecydowanie" i "raczej". W tabeli pominięto odpowiedzi "trudno powiedzieć".

Tabela 6

Ludzie bardzo różnie odnoszą się do osób kalekich, upośledzonych umysłowo, chorych psychicznie, narkomanów, alkoholików, chorych na AIDS.						
Jak ludzie w Pana(i) otoczeniu odnoszą się do:	Życzliwie*		Obojętnie		Niechętnie*	
	VII '96	XII'99	VII'96	XII'99	VII'96	XII'99
w procentach						
- osób kalekich	60	65	23	18	11	9
- upośledzonych umysłowo	47	50	26	25	19	12
- chorych psychicznie	42	45	29	27	20	15
- chorych na AIDS	16	17	17	20	51	39
- narkomanów	7	8	17	18	64	58
- alkoholików	7	7	22	22	65	62

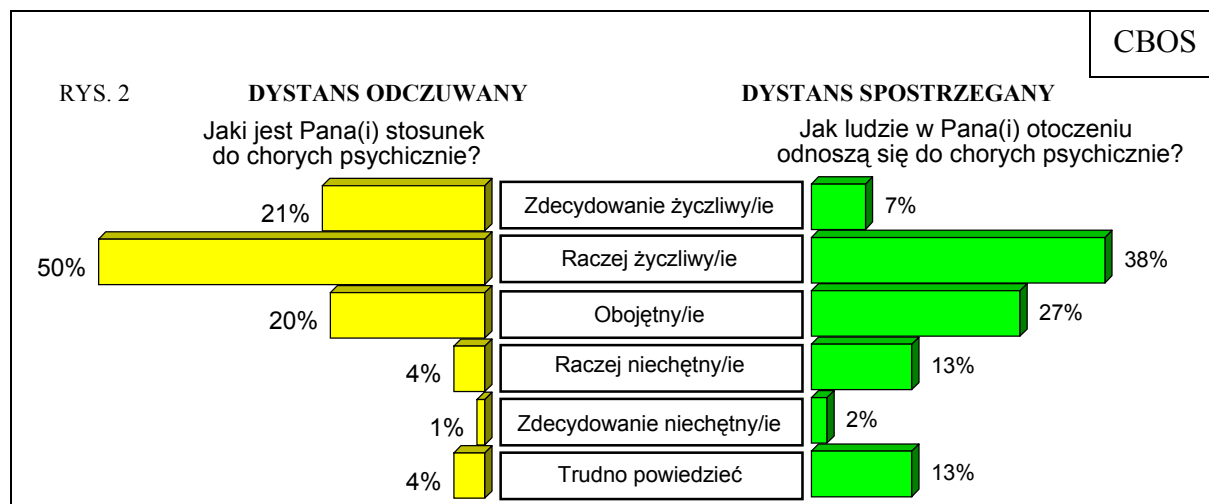
* Połączono kategorie "zdecydowanie" i "raczej". W tabeli pominięto odpowiedzi "trudno powiedzieć".

Zwraca uwagę fakt, że w odniesieniu do wszystkich wymienionych grup osób chorych, w tym również chorych psychicznie, ankietowani znacznie częściej deklarują swoją życzliwość niż życzliwość ich otoczenia. Innymi słowy, obecnie - podobnie jak w roku '96 - odnotowujemy znacznie mniejszy dystans odczuwany niż spostrzegany (rozbieżność ta jest relatywnie najmniejsza w stosunku do narkomanów i alkoholików). Może to świadczyć o deklaracyjnym charakterze życzliwości ankietowanych lub o "przecznym" obrazie niechęci dostrzeganej w postawach innych ludzi. Niewykluczone jest też nakładanie się obu tych tendencji.

Porządek rangowy dystansu wobec wymienionych grup chorych pozostaje natomiast taki sam, niezależnie od tego, czy chodzi o dystans odczuwany przez respondentów czy też dostrzegany przez nich u innych ludzi. Nie zmienił się on od lipca '96.

Chorzy psychicznie postrzegani są mniej życzliwie niż osoby dotknięte kalectwem i upośledzone umysłowo, lecz wyraźnie bardziej życzliwie niż chorzy na AIDS, narkomani i alkoholicy. Takie uszeregowanie społecznej życzliwości i niechęci wydaje się dość dobrze odzwierciedlać stopień winy i odpowiedzialności przypisywany osobom mającym problemy zdrowotne. Chorzy psychicznie zachowują tu pozycję pośrednią. Życzliwość w stosunku do nich przeważa nad niechęcią i, choć jest to przewaga mniejsza niż w przypadku upośledzenia i kalectwa, które mogą być traktowane jako niezawinione nieszczęście, to jednak jest też większa niż w przypadku AIDS, narkomanii i alkoholizmu, które łatwiej uznać za zawinione. W przypadku tych ostatnich społeczna niechęć jest spostrzegana jako silniejsza niż życzliwość, choć nie dotyczy to stosunku samych ankietowanych do osób chorych na AIDS (wobec których deklarują oni więcej życzliwości niż niechęci).

W porównaniu z lipcem '96 w zasadzie nie zmienił się stosunek Polaków do osób chorych psychicznie. W deklaracjach nadal zdecydowanie dominuje życzliwość wobec nich, jedna piąta ankietowanych przyznaje się do obojętności, a tylko 5% - do niechęci. Nieco zmniejszył się natomiast dystans spostrzegany. Ankietowani dostrzegają w swoim środowisku mniej niechęci i obojętności wobec chorych psychicznie (spadek z 49% do 42%), nieco więcej zaś życzliwości. Nadal jednak największa grupa określa stosunek swojego otoczenia do osób chorych jako życzliwy, ponad jedna czwarta zaś dostrzega obojętność, a 15% - niechęć.

Stosunek do osób chorych psychicznie wyraźnie wiąże się z doświadczeniem życiowym ankietowanych - im starszy wiek, tym na ogół większa życzliwość (odczuwana osobiście i spostrzegana u innych), a zarazem tym mniejsza obojętność. Trzeba podkreślić, że stosunkowo najmniej życzliwi, a zarazem najbardziej obojętni i niechętni wobec osób chorych psychicznie są najmłodsi - w wieku od 18 do 24 lat oraz uczniowie i studenci. Przejawia się to zarówno w ich deklaracjach dotyczących własnego stosunku do chorych psychicznie, jak i stosunku otoczenia. Dla przykładu, ponad dwie piąte (44%) uczącej się młodzieży wyraża wprawdzie swoją życzliwość, jednak prawie tyle samo deklaruje obojętność (41%), a co dziesiąty ankietowany z tej grupy - niechęć (10%). Natomiast tylko jedna czwarta uczniów i studentów postrzega swoje otoczenie jako życzliwe ludziom chorym psychicznie (24%), dwie piąte zaś wskazuje na panującą obojętność (41%), a ponad jedna czwarta na niechęć (26%). Równie wyraźny dystans wobec osób chorych psychicznie odnotowujemy jedynie w środowisku osób pracujących na własny rachunek poza rolnictwem. W pozostałych grupach wyraźnie dominują deklaracje życzliwości. Obojętność i niechęć przeważają natomiast nad życzliwością w opisie stosunku otoczenia do chorych psychicznie nie tylko w środowisku uczącej się młodzieży i pracujących na własny rachunek, ale także wśród kadry kierowniczej i inteligencji, osób lepiej wykształconych, mieszkających w wielkich aglomeracjach miejskich oraz - z drugiej strony - w środowiskach małomiasteczkowych, wśród robotników wykwalifikowanych i gospodyń domowych.

Osobisty stosunek do osób chorych psychicznie zależy również od własnych doświadczeń w kontaktach z chorymi. Ankietowani, którzy twierdzą, że znają kogoś chorego psychicznie, częściej deklarują swoją życzliwość niż ci, których wyobrażenie o chorych ma tylko charakter społecznego stereotypu. Doświadczenia w kontaktach z chorymi nie mają jednak wpływu na opinie o stosunku otoczenia do osób chorych psychicznie.

Tabela 7

Ludzie bardzo różnie odnoszą się do osób kalekich, upośledzonych umysłowo, chorych psychicznie, narkomanów, alkoholików, chorych na AIDS.						
Jaki jest Pana(i) stosunek do chorych psychicznie?			Czy zna Pan(i) kogoś chorego psychicznie?	Jak ludzie w Pana(i) otoczeniu odnoszą się do chorych psychicznie?		
Życzliwy	Obojętny	Niechętny		Życzliwie	Obojętnie	Niechętnie
w procentach				w procentach		
78	17	4	Tak (N= 317)	48	31	15
67	21	6	Nie (N= 686)	44	24	16
71	20	5	Ogółem (N=1003)	45	27	15

W tabeli pominięto „trudno powiedzieć”.

Do pełniejszego opisu społecznego dystansu wobec osób chorych psychicznie nie wystarczą deklaracje o życzliwości, obojętności lub niechęci w stosunku do nich, dlatego sięgnęliśmy również do pytań, które pozwalają uchwycić bardziej konkretne przejawy postaw wobec chorych.

DO PEŁNIENIA JAKICH RÓL SPOŁECZNYCH DOPUSZCZAMY BYŁYCH PACJENTÓW SZPITALI PSYCHIATRYCZNYCH?

Kolejne pytania ujawniają reakcje badanych na konkretne, choć tylko wyobrażone sytuacje, kiedy były pacjent, a więc osoba, która chorowała psychicznie i leczyła się w szpitalu psychiatrycznym, wchodzi w bezpośredni kontakt z ankietowanym poprzez pełnienie w jego środowisku różnych - mniej lub bardziej odpowiedzialnych i ważnych dla badanego - ról społecznych.

Role te uporządkowaliśmy według malejącego odsetka ankietowanych sprzeciwiających się powierzaniu ich osobom chorym psychicznie. Okazuje się, że w porównaniu z pomiarem z lipca '96 odsetki osób wyrażających sprzeciw pozostały na tym samym poziomie, w zasadzie nie zmienił się również porządek rangowy ról.

Ankietowani najczęściej wyrażają sprzeciw wobec pełnienia przez byłych pacjentów ról związanych z odpowiedzialnością za los innych ludzi, w tym - samych badanych i ich rodzin. Szczególnie przeciwni są dopuszczaniu chorych do roli opiekunki lub nauczyciela swojego dziecka. Niewiele mniejszy sprzeciw wyrażają wobec powierzania chorym ról wiążących się z odpowiedzialnością za los społeczności lokalnej (burmistrz/wójt w gminie

respondenta, poseł w jego okręgu) oraz za własne zdrowie (lekarz respondenta). Nieco mniejszy sprzeciw okazują wobec ewentualnego pełnienia przez byłych pacjentów roli swojego nauczyciela, proboszcza lub szefa w pracy. Podobnie odnoszą się do sytuacji, gdyby osobą chorą okazała się ich synowa lub zięć.

Znacznie bardziej tolerancyjny jest stosunek ankietowanych do powierzania byłym pacjentom ról, które nie są tak silnie obciążone odpowiedzialnością za innych i na ogół nie mają tak dużego wpływu na ich własne życie.

Tabela 8

Jak zareagował(a)by Pan(i), gdyby okazało się, że osoba, która kiedyś chorowała psychicznie i leczyła się w szpitalu psychiatrycznym, ma zostać:	Był(a)bym przeciwko		Nie miał(a)bym zastrzeżeń		Różnica: sprzeciw-brak zastrzeżeń		Trudno powiedzieć	
	VII '96	XII '99	VII '96	XII '99	VII '96	XII '99	VII '96	XII '99
	w procentach							
- opiekunką Pana(i) dziecka	81	81	13	14	68	67	5	5
- nauczycielem Pana(i) dziecka	77	77	17	17	60	60	6	5
- burmistrzem/wójtem w Pana(i) gminie	74	73	20	21	54	52	7	6
- Pana(i) lekarzem	75	72	21	21	54	51	5	6
- posłem w Pana(i) okręgu	72	71	22	23	50	48	7	6
- Pana(i) nauczycielem	67	64	24	28	43	36	9	8
- Pana(i) szefem w pracy	60	61	31	29	29	32	9	10
- proboszczem w Pana(i) parafii	60	58	32	33	28	25	8	10
- Pana(i) synową lub zięciem	57	57	31	31	26	26	12	12
- Pana(i) współlokatorem(ką) na wczasach	29	30	62	62	-33	-32	9	8
- Pana(i) bliskim współpracownikiem	24	25	68	65	-44	-40	8	10
- niespodziewanym gościem na Pana(i) przyjęciu	22	23	67	68	-45	-45	11	9
- Pana(i) kolegą/koleżanką w klasie	10	16	73	73	-63	-57	13	11
- Pana(i) najbliższym sąsiadem	11	14	82	80	-71	-66	7	6

* Połączono kategorie "zdecydowanie" i "raczej". W tabeli pominięto braki odpowiedzi.

Różnica między odsetkami ankietowanych wyrażających sprzeciw oraz brak zastrzeżeń pozwala podzielić analizowane tu role społeczne na dwie grupy⁷. Do pierwszej należą role związane z odpowiedzialnością za los innych - w ich przypadku zdecydowanie dominuje sprzeciw ankietowanych wobec ich pełnienia przez byłych pacjentów szpitali

⁷ Podział ten potwierdzają wyniki analizy czynnikowej.

psychiatrycznych. Brak zastrzeżeń, a więc przychylność przeważa natomiast w odniesieniu do pozostałych ról, które nie wiążą się ze szczególną odpowiedzialnością za los innych, a także nie mają dużego wpływu na życie ankietowanych.

Na podstawie opisanego uszeregowania rangowego oraz odsetków ankietowanych, którzy sprzeciwiają się pełnieniu analizowanych ról przez byłych pacjentów, obliczyliśmy ważoną miarę społecznego dystansu wobec osób chorych psychicznie⁸. W tabeli przedstawiamy tylko te kategorie społeczno-demograficzne, w których odnotowano istotne różnicowania międzygrupowe lub zmiany w okresie od lipca '96 do grudnia '99 (por. tab. 9).

Podstawowy wniosek, jaki nasuwa się z analizy danych, dotyczy zaskakującej stabilności społecznego dystansu wśród ogółu badanych. Okazuje się jednak, że w postawach poszczególnych grup społecznych zaszły wyraźne zmiany.

Należy podkreślić, że w porównaniu z poprzednim pomiarem utrzymał się szczególnie duży dystans wobec osób chorych psychicznie wśród najmłodszych badanych (w wieku od 18 do 24 lat) oraz uczniów i studentów. Równie stabilne są jedynie postawy osób w średnim wieku (od 45 do 54 lat), które cechuje przeciętny dystans wobec chorych. Trzeba tu wymienić także bezrobotnych, których postawy niezmiennie cechuje bardzo mały dystans wobec osób chorych.

Zdecydowany wzrost dystansu odnotowujemy natomiast w przypadku dwóch grup respondentów. Pierwsza to osoby znajdujące się w najlepszym położeniu społecznym, legitymujące się wyższym wykształceniem, przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, badani pracujący na własny rachunek poza rolnictwem, zadowoleni ze swoich warunków materialnych. Do tej kategorii można zaliczyć także mieszkańców wielkich aglomeracji miejskich. Druga, mniej spójna kategoria osób, których postawy zmieniły się na niekorzyść, to robotnicy wykwalifikowani, gospodynie domowe, badani w wieku od 55 do 64 lat, przede wszystkim zaś mieszkańcy małych miast. Prawie wszystkie wymienione grupy uzyskały ostatnio najwyższe wartości dystansu, równie wysokie jak w przypadku młodzieży.

⁸ Jest to miara typu skali Bogardusa. Por. W. J. Goode, P. K. Hatt, *Skala Bogardusa do pomiaru dystansu społecznego*, w: *Metody badań socjologicznych*, pod red. S. Nowaka, PWN, Warszawa 1965.

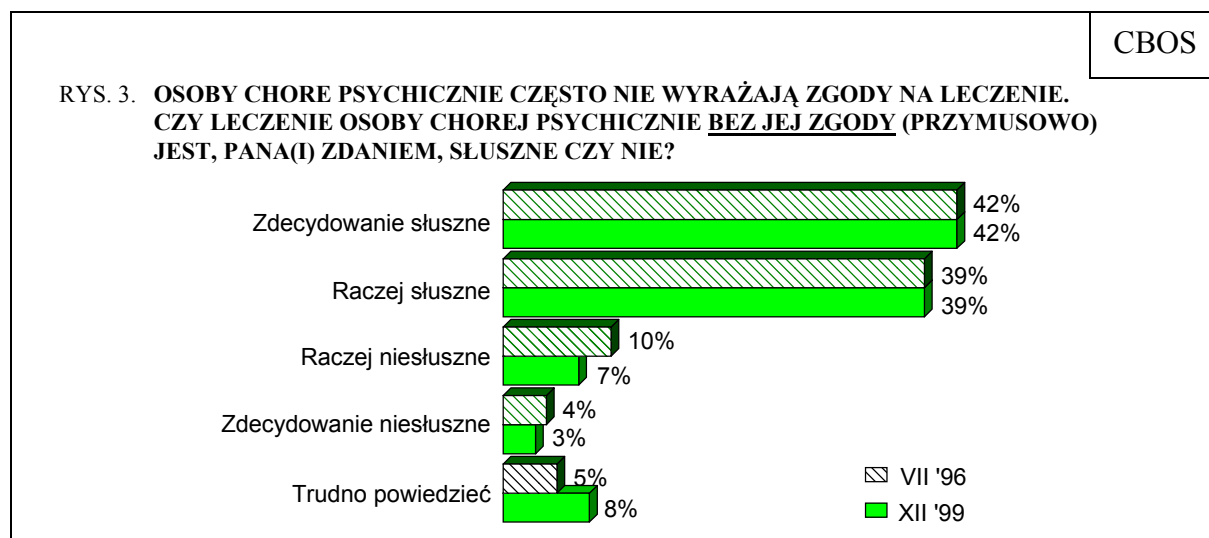
Tabela 9

Społeczna charakterystyka ankietowanych	Wartości dystansu społecznego wobec osób chorych psychicznie		Zmiany wartości dystansu VII '96 - XII '99	
	VII '96	XII '99	Spadek	Wzrost
Ogółem	6752	6716	-36	
Wiek				
Od 18 do 24 lat	7035	7065		+30
25 - 34	6642	6516	-126	
35 - 44	6860	6525	-335	
45 - 54	6652	6700		+42
55 - 64	6390	6945		+552
65 lat i więcej	6720	6343	-377	
Miejsce zamieszkania				
Wieś	6879	6066	-813	
Miasto do 20 tys. mieszkańców	6226	7568		+1342
20 - 100 tys.	6800	6989		+189
101 - 500 tys.	6939	6928	-11	
501 tys. i więcej	6494	6906		+412
Wykształcenie				
Podstawowe	6607	6378	-229	
Zasadnicze zawodowe	6930	6464	-466	
Średnie	6876	7058		+182
Wyższe	6186	7149		+936
Grupa społeczno-zawodowa pracujący				
Kadra kierownicza i inteligencja	6023	7007		+984
Pracownicy umysłowi niższego szczebla	6801	6633	-168	
Pracownicy fizyczno-umysłowi	6712	6948		+236
Robotnicy wykwalifikowani	6040	6884		+844
Robotnicy niewykwalifikowani	6763	5430	-1333	
Rolnicy	7474	5595	-1879	
Pracujący na własny rachunek	5947	7573		+1626
Bierni zawodowo				
Renciści	6793	6492	-301	
Emeryci	6539	6688	-149	
Uczniowie i studenci	7541	7421	-120	
Bezrobotni	6338	6105	-233	
Gospodynie domowe i inni	6442	7194		+752
Ocena własnych warunków materialnych				
Złe	6640	6498	-142	
Średnie	7010	6617	-392	
Dobre	6280	7111		+831
Czy zna Pan(i) kogoś chorego psychicznie?				
Tak	6690	6879	-189	
Nie	6127	6598		+471
Wartość odchylenia standardowego: VII '96 - 482, XII '99 - 450. Najniższe wartości dystansu zaciemniono, najwyższe - wytłuszczono.				

Bardzo duży spadek dystansu społecznego wobec chorych psychicznie odnotowujemy w grupach znajdujących się w gorszym położeniu społecznym - przede wszystkim wśród rolników, robotników niewykwalifikowanych, mieszkańców wsi. Do kategorii tej można zaliczyć także osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, określające swoje warunki materialne jako średnie oraz rencistów, choć pozytywne zmiany w tych grupach nie są tak spektakularne. Prawie wszystkie wymienione grupy cechuje obecnie najmniejszy dystans wobec osób chorych psychicznie, zbliżony do odnotowanego u bezrobotnych.

JAKI JEST NASZ STOSUNEK DO INSTYTUCJI PSYCHIATRYCZNYCH?

Częstość przymusowych hospitalizacji psychiatrycznych, dokumentowana od kilku lat w związku z funkcjonowaniem *Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego*, nie przekracza 10% ogółu przyjęć do tych szpitali⁹. Stosowanie przymusu w leczeniu wywołuje jednak rozmaite reakcje, często wyrażane publicznie, które w gruncie rzeczy można uznać za odzwierciedlenie poziomu zaufania do instytucji psychiatrycznych.

Z naszych badań wynika, że przymusowe leczenie osoby chorej - nawet wbrew jej woli - uzyskuje bardzo dużą aprobatę społeczną. W stosunku do lipca '96 nie zmienił się

⁹ W roku 1998 wynosił 9,7%. Zob. S. Dąbrowski, S. Welbel, W. Brodniak, *Realizacja Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego w 1998 r.*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii” t. 8, 1999, s. 235-243.

odsetek ankietowanych w sposób bardziej lub mniej zdecydowany uznających takie postępowanie za słuszne (81%), nieco zmalała zaś (z 14% do 10%) grupa tych, którzy uważają, że leczenie osoby chorej psychicznie bez jej zgody jest niesłuszne.

Należy wyraźnie podkreślić, że tak powszechna i trwała aprobata stosowania przymusu w leczeniu cechuje wszystkie grupy społeczne, co dodatkowo świadczy o wysokim poziomie społecznego zaufania do instytucji psychiatrycznych. Równie ważnym przejawem społecznego zaufania jest także - odnotowany w lipcu '96 i potwierdzony obecnie - pozytywny stosunek ankietowanych do konkretnych placówek psychiatrycznych.

Jednym z postulatów nowoczesnej psychiatrii jest lokalizowanie jej placówek w środowisku społecznym chorych. Niekiedy powstają wątpliwości, jak zareagują na takie zamierzenia ludzie mieszkający w sąsiedztwie planowanych ośrodków, w jakim stopniu będą one tolerowane (lub aprobowane) przez lokalne społeczności.

Wyniki sondażu przeprowadzonego w lipcu '96 i powtórzonego obecnie skłaniają do optymizmu w tej sprawie. Wskazują bowiem, że aprobata społeczna obejmuje nie tylko tradycyjne formy placówek psychiatrycznych (poradnia, szpital psychiatryczny, dom pomocy społecznej), ale również nowe, takie jak ośrodki środowiskowe, w których osoby chore psychicznie mogą korzystać z różnych zajęć w ciągu dnia, a także formy chronionego zakwaterowania, tj. domy lub mieszkania, w których chorzy mieszkają ucząc się samodzielności.

Tabela 10

Gdyby okazało się, że w Pana(i) sąsiedztwie planuje się uruchomienie lub budowę placówki dla psychicznie chorych, to czy wyraził(a)by Pan(i) na to zgodę czy też był(a)by Pan(i) przeciwny(a) temu, by w Pana(i) sąsiedztwie był(a):	Wyraził(a)bym zgodę		Był(a)bym przeciwny(a)		Trudno powiedzieć	
	VII '96	XII '99	VII '96	XII '99	VII '96	XII '99
	w procentach					
- przychodnia psychiatryczna	85	86	8	8	7	6
- dom pomocy społecznej dla chorych psychicznie	81	82	9	9	10	9
- ośrodek środowiskowy, do którego osoby chore psychicznie przychodzą w ciągu dnia na różne zajęcia	79	81	10	9	11	9
- dom lub mieszkanie, w którym chorzy psychicznie mieszkają ucząc się samodzielności	79	78	11	11	10	11
- szpital psychiatryczny	76	78	12	14	12	8

Analiza korelacji społeczno-demograficznych wskazuje, że aprobata instytucji psychiatrycznych jest na ogół większa wśród respondentów legitymujących się wyższym wykształceniem, głównie przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji. Z drugiej strony jednak zwraca uwagę powszechna zgoda osób bezrobotnych na ewentualne uruchomienie w ich sąsiedztwie placówki dla psychicznie chorych, co może się wiązać z nadzieją na nowe miejsca pracy.

Choroby psychiczne nie należą do sfery codziennych doświadczeń Polaków - tylko co trzeci ankietowany potwierdza, że zna jakąś osobę chorą psychicznie. Dla większości społeczeństwa choroby psychiczne stanowią więc bardziej wyobrażenie niż realne doświadczenie. W porównaniu z pomiarem z lipca '96 zauważalnie zmalał odsetek respondentów, którzy deklarują, że znają osobę psychicznie chorą - zwłaszcza w kręgu znajomych. Ponieważ dane epidemiologiczne nie wykazują spadku zachorowań, fakt ten należy raczej interpretować jako wyraz większej ostrożności w opatrywaniu znajomych stygmatem choroby psychicznej. Świadczyłby o tym także wzrost odsetka badanych uchylających się od odpowiedzi na pytanie, kim jest znana im osoba chora psychicznie.

Określenia chorych psychicznie używane w otoczeniu respondentów w większości są silnie pejoratywne, dowodzą dość powszechnego niezrozumienia i negatywnych reakcji emocjonalnych, a może też społecznej niewiedzy i bezradności wobec problemów zdrowia psychicznego. W porównaniu z rokiem '96 odnotowaliśmy niewielką zmianę na korzyść - mniej określeń pejoratywnych, więcej neutralnych. Pytanie, czy jest to trwalsza tendencja, pozostaje otwarte dla dalszych badań.

Od roku '96 nie zmienił się poziom lęku przed chorobami psychicznymi ani charakter przypisywanych chorym atrybutów poznawczych. Część z nich, opisująca chorych jako „uciążliwe, bezradne ofiary” zyskuje niemal powszechną aprobatę społeczną, nieco więcej kontrowersji budzi natomiast przekonanie o szczególnej „agresywności” lub „wrażliwości” chorych.

Negatywne zabarwienie społecznego wyobrażenia chorób psychicznych, dość często budzącego lęk oraz związanego z trwałymi i zgodnie przypisywanymi atrybutami poznawczymi sugeruje, że pełni ono rolę społecznego stereotypu. Jedną z niekorzystnych funkcji takiego stereotypu może być tendencja do dystansowania się wobec chorych. Niezależnie od sposobu określania dystansu - jako odczuwanego, spostrzeganego czy wyznaczanego przez rolę społeczną - jego charakter nie uległ zmianie w porównaniu z rokiem '96. Deklarowana niechęć do chorych psychicznie okazała się trwale mniejsza niż do budzących raczej współczucie osób cierpiących z powodu „niezawinionego nieszczęścia” (kalectwo, upośledzenie), a większa niż do narażonych na ostracyzm otoczenia osób z problemami, jakie w przekonaniu części społeczeństwa wynikają z „zawinionego złamania reguł społecznych” (AIDS, narkomania, alkoholizm). Trwałe okazało się też przypisywanie przez respondentów mniejszej niechęci własnej postawie wobec chorych niż postawom dostrzeganym u innych ludzi. Dystans wynikający z aprobaty lub sprzeciwu wobec pełnienia przez chorych psychicznie różnych ról społecznych zależy od tego, w jakim stopniu rola ta wiąże się z odpowiedzialnością za innych ludzi. Im większa odpowiedzialność wpisana w rolę, tym mniej aprobaty, a więcej sprzeciwu - i odwrotnie.

Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że stabilności ogólnych wskaźników dystansu wobec chorych psychicznie towarzyszą znaczne zmiany dystansu w obrębie grup o różnej charakterystyce społecznej. Odnotowujemy znaczny wzrost dystansu w grupach znajdujących się w najlepszym położeniu społecznym, a jego wyraźny spadek w grupach będących w mniej korzystnym położeniu. Kwestia stałości tej tendencji i jej społecznych uwarunkowań wymaga jednak dalszych badań. Trwały okazał się natomiast szczególnie duży dystans wobec osób chorych psychicznie w przypadku najmłodszych badanych oraz uczniów i studentów, a także mały dystans cechujący osoby bezrobotne.

W świetle przedstawionych analiz widać również, że bezpośrednie zetknięcie się z osobą chorą modyfikuje stereotypowe wyobrażenia o chorobie psychicznej i osobach nią dotkniętych. Doświadczenie to sprzyja wprawdzie deklarowaniu życzliwości wobec chorych psychicznie, jednak nie ma wpływu na ocenę stosunku otoczenia do nich. Przede wszystkim zaś zwiększa sprzeciw wobec pełnienia przez byłych pacjentów pewnych ról społecznych oraz powoduje nasilenie lęku przed chorobą psychiczną.

Społeczeństwo polskie cechuje dość wysoki poziom zaufania do instytucji psychiatrycznych odpowiedzialnych za terapię chorych. Taki wniosek można wyciągnąć z wysokiej społecznej aprobaty stosowania w koniecznych przypadkach przymusu leczenia, jak i organizowania w lokalnych środowiskach tradycyjnych i nowoczesnych form opieki psychiatrycznej.

Z porównania postaw wobec osób chorych psychicznie w latach '96 i '99 wynika jednak, że postawy te niezmiennie wyznaczone są przez społeczny stereotyp choroby psychicznej, co skutkuje negatywną stygmatyzacją oraz dystansem. Wskazuje to na potrzebę działań edukacyjnych i opiniotwórczych zmieniających stereotypowe wyobrażenia, łagodzących stygmatyzację i dystans.

Opracowali

Bogna WCIÓRKA

Jacek WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Czy zna Pan(i) kogoś chorego psychicznie?
(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	32	68	1003
Płeć			
Mężczyźni	31	69	476
Kobiety	32	67	527
Wiek			
18-24 lat	28	72	143
25-34	34	66	177
35-44	33	67	207
45-54	34	66	180
55-64	35	64	144
65 lat i więcej	25	75	152
Miejsce zamieszkania			
Wieś	29	71	372
Miasto do 20 tys.	30	70	99
20 - 100 tys.	30	69	213
101 - 500 tys.	34	65	201
501 tys.i więcej mieszk.	39	61	118
Wykształcenie			
Podstawowe	27	72	316
Zasadnicze zawodowe	30	69	286
Średnie	33	67	320
Wyższe	48	52	82
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier.,inteligencja	50	50	65
Prac.umysł.niż.szczebła	33	67	99
Pracownicy fiz.- umysł.	36	64	102
Robotnicy wykwalifikowani	24	76	85
Robotnicy niewykwalifik.	21	79	48
Rolnicy	45	55	50
Pracujący na własny rach.	29	71	50
Bierni zawodowo			
Renciści	33	67	111
Emeryci	28	72	206
Uczniowie i studenci	28	72	64
Bezrobotni	33	65	76
Gospodynie domowe i inni	27	73	47
Pracuje w:			
inst. państw.,publicznej	36	64	205
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	30	70	87
sekt. pryw. poza rolnict.	29	71	167
prywatnym gosp. rolnym	44	56	60
Dochody na jedną osobę			
Do 275 zł	32	67	142
276 - 399	30	70	122
400 - 549	29	71	252
550 - 799	34	66	135
Powyżej 799 zł	36	63	160
Ocena własnych war. mater.			
Złe	31	68	344
Średnie	30	70	433
Dobre	36	64	227
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	38	62	50
Raz w tygodniu	31	69	512
1-2 razy w miesiącu	25	75	190
Kilka razy w roku	39	61	166
W ogóle nie uczestniczy	33	67	85
Poglądy polityczne			
Lewica	34	66	272
Centrum	29	71	276
Prawica	40	59	206
Trudno powiedzieć	25	75	244

Tabela 2. Czy mógłby/mogłaby Pan(i) powiedzieć, kto spośród osób znanych Panu(i) był lub jest chory psychicznie? 1 - Ja sam(a); 2 - Ktoś z rodziny (najbliższej lub dalszej); 3 - Ktoś z przyjaciół; 5 - Ktoś ze znajomych, sąsiadów; 5 - Ankietowany nie zna nikogo chorego lub nie wskazuje, kim jest znana mu osoba chora psychicznie

	(%)					Liczba osób
	1	2	3	4	5	
Ogółem	1	9	3	21	77	1003
Płeć						
Mężczyźni	1	7	3	23	79	476
Kobiety	2	10	4	20	75	527
Wiek						
18-24 lat	0	8	2	21	81	143
25-34	2	12	5	21	75	177
35-44	3	10	2	21	75	207
45-54	1	7	6	23	79	180
55-64	1	8	4	24	73	144
65 lat i więcej	0	7	1	16	80	152
Miejsce zamieszkania						
Wieś	0	8	2	20	78	372
Miasto do 20 tys.	1	7	8	21	78	99
20 - 100 tys.	1	6	3	22	78	213
101 - 500 tys.	3	10	2	19	80	201
501 tys. i więcej mieszk.	2	15	5	26	68	118
Wykształcenie						
Podstawowe	1	8	3	18	78	316
Zasadnicze zawodowe	1	10	4	20	79	286
Średnie	2	6	3	23	79	320
Wyższe	0	14	6	34	64	82
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	0	10	8	39	57	65
Prac.umysł.niż.szczębla	2	5	2	22	79	99
Pracownicy fiz.- umysł.	4	8	5	26	84	102
Robotnicy wykwalifikowani	1	6	2	16	84	85
Robotnicy niewykwalifik.	0	7	0	14	82	48
Rolnicy	0	18	2	31	58	50
Pracujący na własny rach.	0	2	5	21	88	50
Bierni zawodowo						
Renciści	2	8	4	21	73	111
Emeryci	1	9	3	17	80	206
Uczniowie i studenci	0	9	0	21	83	64
Bezrobotni	1	14	3	21	71	76
Gospodynie domowe i inni	1	9	7	11	81	47
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	1	5	4	27	75	205
spółce właścicieli						
prywatnych i państwa	0	7	6	19	81	87
sekt. pryw. poza rolnict.	2	7	2	20	84	167
prywatnym gosp. rolnym	0	17	1	31	57	60
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	2	13	2	21	71	142
276 - 399	3	6	7	17	75	122
400 - 549	1	7	4	20	80	252
550 - 799	2	10	4	20	74	135
Powyżej 799 zł	2	10	3	24	76	160
Ocena własnych war. mater.						
Złe	2	10	4	21	77	344
Średnie	1	7	4	19	78	433
Dobre	1	10	2	24	77	227
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	3	6	1	27	78	50
Raz w tygodniu	1	8	4	21	76	512
1-2 razy w miesiącu	1	6	3	16	82	190
Kilka razy w roku	2	15	4	24	75	166
W ogóle nie uczestniczy	3	8	5	22	77	85
Poglądy polityczne						
Lewica	2	9	3	23	77	272
Centrum	0	9	5	20	80	276
Prawica	1	9	4	27	70	206
Trudno powiedzieć	2	9	2	15	81	244

Tabela 3. Czy mógłby/mogłaby Pan(i) powiedzieć, jak (jakimi słowami) określa się w Pana(i) otoczeniu osoby chore psychicznie? 1 - Określenia neutralne (opisowe); 2 - Określenia pejoratywne; 3 - Wypowiedzi dotyczące otoczenia; 4 - W otoczeniu nie ma chorych psychicznie

(%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Odmowa odpowiedzi	Liczba osób
Ogółem	29	62	3	1	11	1	998
Płeć							
Mężczyźni	26	64	2	1	12	1	472
Kobiety	32	60	4	1	10	1	526
Wiek							
18-24 lat	29	68	4	0	8	2	142
25-34	19	67	7	1	10	0	177
35-44	28	65	2	0	9	2	206
45-54	30	66	2	1	6	0	180
55-64	35	55	1	2	13	1	142
65 lat i więcej	35	47	3	3	20	0	151
Miejsce zamieszkania							
Wieś	23	62	3	2	15	1	372
Miasto do 20 tys.	22	68	6	1	10	0	98
20 - 100 tys.	21	71	4	0	7	1	210
101 - 500 tys.	45	53	2	1	9	0	199
501 tys. i więcej mieszk.	41	56	2	0	9	2	118
Wykształcenie							
Podstawowe	26	59	3	2	14	3	314
Zasadnicze zawodowe	26	64	4	2	10	0	285
Średnie	32	65	2	0	8	0	317
Wyższe	38	50	6	0	11	0	82
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	35	49	5	0	13	0	65
Prac. umysł. niż. szczebla	39	68	4	0	2	0	99
Pracownicy fiz. - umysł.	25	68	3	0	8	0	102
Robotnicy wykwalifikowani	18	77	0	2	7	0	84
Robotnicy niewykwalifik.	13	66	0	0	20	4	48
Rolnicy	7	82	4	2	7	2	50
Pracujący na własny rach.	32	54	7	0	8	3	50
Bierni zawodowo							
Renciści	41	53	2	1	9	2	109
Emeryci	32	52	2	2	20	1	205
Uczniowie i studenci	32	63	5	0	8	2	64
Bezrobotni	24	63	4	3	11	0	74
Gospodynie domowe i inni	25	66	9	5	7	0	47
Pracuje w:							
inst. państw., publicznej	29	67	2	0	6	1	204
spółce właścicieli							
prywatnych i państwa	27	62	2	1	14	0	87
sekt. pryw. poza rolnict.	30	62	4	0	8	1	167
prywatnym gosp. rolnym	7	83	3	2	8	0	60
Dochody na jedną osobę							
Do 275 zł	19	70	4	1	10	0	142
276 - 399	22	62	5	1	14	1	120
400 - 549	34	62	3	2	9	0	250
550 - 799	35	57	3	1	11	1	135
Powyżej 799 zł	34	60	2	1	8	1	159
Ocena własnych war. mater.							
Złe	24	65	4	1	12	1	341
Średnie	28	61	3	1	11	0	430
Dobre	38	58	3	2	8	2	227
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	32	54	7	3	9	4	50
Raz w tygodniu	29	59	4	1	13	1	507
1-2 razy w miesiącu	29	62	3	2	10	2	190
Kilka razy w roku	25	72	1	1	9	0	166
W ogóle nie uczestniczy	33	60	5	2	8	0	85
Poglądy polityczne							
Lewica	26	67	3	1	10	0	270
Centrum	32	67	4	1	5	1	274
Prawica	32	55	4	2	12	0	206
Trudno powiedzieć	27	55	3	2	18	2	242

Tabela 4. O osobach chorych psychicznie mówi się różne rzeczy.
Czy zgadza się Pan(i) z opinią, że osoby chore psychicznie
w porównaniu z innymi ludźmi są bardziej wrażliwe i więcej
rozumieją, czy też nie zgadza?

(%)

	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	58	25	17	1002
Płeć				
Mężczyźni	55	27	18	475
Kobiety	62	22	16	527
Wiek				
18-24 lat	59	22	19	143
25-34	62	26	12	177
35-44	57	26	17	207
45-54	60	28	12	180
55-64	57	25	18	143
65 lat i więcej	55	18	27	152
Miejsce zamieszkania				
Wieś	56	23	21	372
Miasto do 20 tys.	59	25	16	99
20 - 100 tys.	61	28	11	213
101 - 500 tys.	59	25	16	200
501 tys. i więcej mieszk.	59	24	18	118
Wykształcenie				
Podstawowe	57	20	23	315
Zasadnicze zawodowe	61	23	16	286
Średnie	59	26	15	320
Wyższe	52	43	6	82
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	48	42	10	65
Prac. umysł. niż. szczebla	59	27	13	99
Pracownicy fiz.- umysł.	62	25	14	102
Robotnicy wykwalifikowani	50	33	17	85
Robotnicy niewykwalifik.	57	30	13	48
Rolnicy	70	18	12	50
Pracujący na własny rach.	46	34	19	50
Bierni zawodowo				
Renciści	56	22	22	111
Emeryci	61	17	22	205
Uczniowie i studenci	54	28	18	64
Bezrobotni	67	20	13	76
Gospodynie domowe i inni	64	11	24	47
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	53	34	13	205
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	56	30	14	87
sekt. pryw. poza rolnict.	60	23	17	167
prywatnym gosp. rolnym	63	23	14	60
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	58	22	20	142
276 - 399	61	25	13	122
400 - 549	61	24	15	252
550 - 799	57	29	14	135
Powyżej 799 zł	56	27	16	160
Ocena własnych war. mater.				
Złe	61	20	19	344
Średnie	58	27	15	432
Dobre	54	28	18	227
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	68	17	15	50
Raz w tygodniu	58	23	19	511
1-2 razy w miesiącu	55	28	18	190
Kilka razy w roku	59	25	16	166
W ogóle nie uczestniczy	61	28	12	85
Poglądy polityczne				
Lewica	56	31	13	271
Centrum	59	27	15	276
Prawica	60	23	16	206
Trudno powiedzieć	59	16	25	244

Tabela 5. O osobach chorych psychicznie mówi się różne rzeczy.
Czy zgadza się Pan(i) z opinią, że osoby chore psychicznie
w porównaniu z innymi ludźmi są bardziej agresywne i niebezpieczne
dla otoczenia, czy też nie zgadza?

(%)

	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	67	19	14	1002
Płeć				
Mężczyźni	67	19	14	475
Kobiety	67	19	14	527
Wiek				
18-24 lat	67	23	10	143
25-34	73	17	10	177
35-44	62	22	17	207
45-54	66	20	13	180
55-64	70	15	14	143
65 lat i więcej	65	16	19	152
Miejsce zamieszkania				
Wieś	71	15	14	372
Miasto do 20 tys.	77	12	11	99
20 - 100 tys.	65	25	10	213
101 - 500 tys.	60	20	20	200
501 tys. i więcej mieszk.	62	24	14	118
Wykształcenie				
Podstawowe	70	18	12	315
Zasadnicze zawodowe	70	14	16	286
Średnie	62	22	15	320
Wyższe	62	27	10	82
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	63	27	10	65
Prac. umysł. niż. szczebla	61	22	17	99
Pracownicy fiz.- umysł.	64	20	16	102
Robotnicy wykwalifikowani	66	21	12	85
Robotnicy niewykwalifik.	84	10	6	48
Rolnicy	71	17	12	50
Pracujący na własny rach.	62	26	12	50
Bierni zawodowo				
Renciści	72	16	12	111
Emeryci	66	16	18	205
Uczniowie i studenci	59	27	14	64
Bezrobotni	66	20	14	76
Gospodynie domowe i inni	78	10	12	47
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	69	19	11	205
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	62	26	12	87
sekt. pryw. poza rolnict.	61	22	16	167
prywatnym gosp. rolnym	72	16	11	60
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	71	14	14	142
276 - 399	70	19	11	122
400 - 549	71	18	12	252
550 - 799	68	17	15	135
Powyżej 799 zł	58	27	15	160
Ocena własnych war. mater.				
Złe	69	18	13	344
Średnie	68	18	14	432
Dobre	63	23	15	227
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	56	20	24	50
Raz w tygodniu	71	17	12	511
1-2 razy w miesiącu	63	20	17	190
Kilka razy w roku	66	22	12	166
W ogóle nie uczestniczy	60	25	16	85
Poglądy polityczne				
Lewica	69	20	11	271
Centrum	66	21	12	276
Prawica	70	17	12	206
Trudno powiedzieć	63	16	21	244

Tabela 6. Pewne choroby wywołują u ludzi szczególny niepokój, lęk. Których z poniższych chorób obawia się Pan(i) najbardziej? Z podanej listy proszę wybrać nie więcej niż trzy choroby. 1 - Choroby serca; 2 - Gruźlica; 3 - Choroby nowotworowe (rak); 4 - Choroby weneryczne; 5 - Choroby psychiczne; 6 - Alkoholizm; 7 - Narkomania; 8 - AIDS; 9 - Nie obawiam się żadnej choroby

	(%)									Liczba osób
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Ogółem	64	13	80	4	26	15	19	35	6	1001
Płeć										
Mężczyźni	67	15	76	4	21	13	17	35	9	476
Kobiety	62	11	84	3	31	16	20	34	3	526
Wiek										
18-24 lat	44	10	74	2	29	11	26	58	9	143
25-34	61	11	83	4	24	13	19	46	3	177
35-44	60	13	83	3	27	17	27	37	5	207
45-54	78	13	81	5	26	15	16	34	7	180
55-64	70	12	81	4	30	18	11	16	5	144
65 lat i więcej	71	19	77	3	21	13	10	16	7	151
Miejsce zamieszkania										
Wieś	64	15	78	4	21	18	22	36	7	371
Miasto do 20 tys.	70	14	81	5	24	13	19	34	6	99
20 - 100 tys.	67	14	81	3	25	16	20	42	6	213
101 - 500 tys.	68	11	81	4	33	10	11	24	4	201
501 tys.i więcej mieszk.	48	6	85	1	33	11	19	40	8	118
Wykształcenie										
Podstawowe	69	17	81	5	22	16	11	26	6	314
Zasadnicze zawodowe	64	13	80	5	24	16	22	36	7	286
Średnie	60	11	79	2	29	14	24	46	4	320
Wyższe	63	5	83	1	36	11	15	24	9	82
Grupa społ.-zaw. pracujący										
Kadra kier., inteligencja	61	7	84	0	47	8	15	36	7	65
Prac.umysł.niż.szczebla	60	11	79	2	31	17	26	40	5	99
Pracownicy fiz.- umysł.	63	15	78	3	18	7	29	52	6	102
Robotnicy wykwalifikowani	66	8	77	6	22	22	23	37	4	85
Robotnicy niewykwalifik.	65	10	72	7	22	21	28	46	5	48
Rolnicy	69	17	69	8	33	19	16	27	12	50
Pracujący na własny rach.	56	10	80	4	20	7	16	35	14	50
Bierni zawodowo										
Renciści	69	21	84	3	25	18	9	25	2	111
Emeryci	73	13	79	3	25	14	8	17	7	204
Uczniowie i studenci	51	8	90	4	27	2	16	59	5	64
Bezrobotni	47	14	77	3	24	22	34	40	7	76
Gospodynie domowe i inni	74	17	93	4	20	17	19	37	0	47
Pracuje w:										
inst. państw., publicznej	66	7	79	2	32	14	25	42	6	205
spółce właścicieli										
prywatnych i państwa	54	11	71	9	29	15	34	43	6	87
sekt. pryw. poza rolnict.	65	15	85	2	20	10	15	41	6	167
prywatnym gosp. rolnym	66	13	66	7	32	25	18	29	12	60
Dochody na jedną osobę										
Do 275 zł	58	20	79	4	20	15	22	35	5	142
276 - 399	66	11	80	5	29	20	14	40	6	121
400 - 549	69	13	78	3	29	16	18	33	5	251
550 - 799	64	17	80	3	28	11	16	31	4	135
Powyżej 799 zł	62	9	80	2	25	12	21	36	8	160
Ocena własnych war. mater.										
Złe	65	16	81	4	24	16	17	33	5	344
Średnie	66	13	80	3	27	14	18	30	6	433
Dobre	58	9	80	4	27	13	22	47	6	225
Udział w prakt. religijnych										
Kilka razy w tygodniu	78	11	78	0	37	13	12	23	13	50
Raz w tygodniu	66	12	79	5	27	14	18	35	4	510
1-2 razy w miesiącu	66	14	86	4	22	15	22	35	6	190
Kilka razy w roku	56	15	79	2	23	17	20	40	8	166
W ogóle nie uczestniczy	58	18	80	1	27	11	16	33	7	85
Poglądy polityczne										
Lewica	66	14	78	3	27	17	20	38	6	272
Centrum	63	13	82	4	27	15	19	37	6	276
Prawica	65	12	80	2	24	14	17	34	5	206
Trudno powiedzieć	63	13	80	5	25	13	19	29	7	242

Tabela 7. Jaki jest Pana(i) stosunek do osób chorych psychicznie?

(%)

	Niechętny	Obojętny	Życzliwy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	5	20	71	4	1003
Płeć					
Mężczyźni	6	21	69	4	476
Kobiety	5	19	72	4	527
Wiek					
18-24 lat	11	35	49	4	143
25-34	6	17	73	5	177
35-44	4	23	69	4	207
45-54	6	17	71	6	180
55-64	2	14	83	1	144
65 lat i więcej	5	13	79	3	152
Miejsce zamieszkania					
Wieś	6	17	73	4	372
Miasto do 20 tys.	4	22	71	3	99
20 - 100 tys.	5	23	67	5	213
101 - 500 tys.	5	18	74	4	201
501 tys.i więcej mieszk.	5	25	66	4	118
Wykształcenie					
Podstawowe	5	19	71	4	316
Zasadnicze zawodowe	6	16	74	5	286
Średnie	6	23	68	4	320
Wyższe	2	25	71	2	82
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	4	24	67	5	65
Prac.umysł.niż.szczebła	1	21	73	4	99
Pracownicy fiz.-umysł.	4	25	67	5	102
Robotnicy wykwalifikowani	6	26	64	4	85
Robotnicy ni wykwalifik.	7	22	61	10	48
Rolnicy	8	15	68	9	50
Pracujący na własny rach.	17	23	52	9	50
Bierni zawodowo					
Renciści	3	8	86	3	111
Emeryci	5	14	79	2	206
Uczniowie i studenci	10	41	44	4	64
Bezrobotni	4	16	79	1	76
Gospodynie domowe i inni	4	19	76	1	47
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	4	21	70	5	205
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	4	27	64	4	87
sekt. prywat. poza rolnict.	9	22	63	6	167
prywatnym gosp. rolnym	7	18	68	8	60
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	4	25	69	2	142
276 - 399	6	9	80	5	122
400 - 549	6	19	71	3	252
550 - 799	3	20	76	1	135
Powyżej 799 zł	6	23	69	3	160
Ocena własnych war. mater.					
Złe	4	20	73	3	344
Średnie	5	19	71	5	433
Dobre	7	21	68	4	227
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	6	9	82	3	50
Raz w tygodniu	4	19	74	4	512
1-2 razy w miesiącu	5	23	66	6	190
Kilka razy w roku	10	23	63	3	166
W ogóle nie uczestniczy	3	20	72	4	85
Poglądy polityczne					
Lewica	3	20	75	2	272
Centrum	6	21	70	4	276
Prawica	7	21	70	2	206
Trudno powiedzieć	6	18	68	8	244

Tabela 8. Czy mógłby/mogłaby Pan(i) powiedzieć, jak ludzie w Pana(i) otoczeniu odnoszą się do osób chorych psychicznie?

(%)

	Niechętnie	Obojętnie	Życzliwie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	15	27	45	13	1002
Płeć					
Mężczyźni	14	28	45	12	475
Kobiety	17	25	45	13	527
Wiek					
18-24 lat	25	34	30	11	143
25-34	15	36	39	9	177
35-44	12	29	48	10	207
45-54	15	26	43	16	180
55-64	15	15	60	10	143
65 lat i więcej	12	17	51	20	152
Miejsce zamieszkania					
Wieś	16	23	48	13	372
Miasto do 20 tys.	15	34	42	9	99
20 - 100 tys.	16	28	42	13	213
101 - 500 tys.	14	26	49	11	200
501 tys.i więcej mieszk.	16	31	37	16	118
Wykształcenie					
Podstawowe	17	20	49	14	315
Zasadnicze zawodowe	12	28	47	14	286
Średnie	17	30	40	13	320
Wyższe	16	36	45	4	82
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	17	38	37	7	65
Prac. umysł. niż. szczebla	15	29	50	6	99
Pracownicy fiz. - umysł.	11	24	49	16	102
Robotnicy wykwalifikowani	15	33	38	14	85
Robotnicy niewykwalifik.	16	24	48	11	48
Rolnicy	13	28	46	14	50
Pracujący na własny rach.	21	33	27	20	50
Bierni zawodowo					
Renciści	16	22	52	10	111
Emeryci	16	15	49	20	205
Uczniowie i studenci	26	41	24	8	64
Bezrobotni	11	22	58	8	76
Gospodynie domowe i inni	10	43	40	7	47
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	13	29	46	11	205
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	16	22	47	15	87
sekt. pryw. poza rolnict.	20	33	38	10	167
prywatnym gosp. rolnym	15	34	40	11	60
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	17	33	40	10	142
276 - 399	18	25	48	10	122
400 - 549	14	24	48	15	252
550 - 799	13	29	49	9	135
Powyżej 799 zł	19	26	44	11	160
Ocena własnych war. mater.					
Złe	18	23	44	14	344
Średnie	14	27	48	11	432
Dobre	13	31	43	13	227
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	21	22	54	3	50
Raz w tygodniu	15	26	47	13	511
1-2 razy w miesiącu	12	33	41	13	190
Kilka razy w roku	22	23	40	16	166
W ogóle nie uczestniczy	12	28	48	12	85
Poglądy polityczne					
Lewica	15	26	48	11	271
Centrum	18	29	44	10	276
Prawica	12	28	48	12	206
Trudno powiedzieć	17	25	40	18	244

Tabela 9. Osoby chore psychicznie często nie wyrażają zgody na leczenie. Czy leczenie osoby chorej psychicznie **bez jej zgody** (przymusowo) jest, Pana(i) zdaniem, słuszne czy nie?
1 - Zdecydowanie słuszne; 2 - Raczej słuszne; 3 - Raczej niesłuszne; 4 - Zdecydowanie niesłuszne

					(%)	
	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	42	39	7	3	8	1003
Płeć						
Mężczyźni	40	39	8	3	10	476
Kobiety	44	40	6	3	7	527
Wiek						
18-24 lat	46	32	10	6	6	143
25-34	36	44	9	3	8	177
35-44	42	37	7	5	9	207
45-54	41	47	5	1	6	180
55-64	48	38	6	1	8	144
65 lat i więcej	40	36	6	4	13	152
Miejsce zamieszkania						
Wieś	37	39	10	4	10	372
Miasto do 20 tys.	45	38	7	3	8	99
20 - 100 tys.	45	37	8	6	5	213
101 - 500 tys.	46	38	5	3	8	201
501 tys.i więcej mieszk.	43	47	1	1	7	118
Wykształcenie						
Podstawowe	39	39	6	4	12	316
Zasadnicze zawodowe	40	38	10	5	8	286
Średnie	47	40	6	3	4	320
Wyższe	37	44	5	1	12	82
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	40	43	6	1	9	65
Prac. umysł. niż. szczebla	44	43	4	2	6	99
Pracownicy fiz.- umysł.	46	36	7	4	6	102
Robotnicy wykwalifikowani	37	47	9	4	3	85
Robotnicy niewykwalifik.	40	25	11	8	15	48
Rolnicy	42	40	9	2	6	50
Pracujący na własny rach.	32	49	10	3	6	50
Bierni zawodowo						
Renciści	45	34	5	4	12	111
Emeryci	42	39	7	3	10	206
Uczniowie i studenci	47	35	8	6	5	64
Bezrobotni	40	39	10	2	10	76
Gospodynie domowe i inni	42	45	5	2	5	47
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	43	41	7	3	7	205
spółce właścicieli						
prywatnych i państwa	34	44	10	5	8	87
sekt. pryw. poza rolnict.	43	39	7	4	6	167
prywatnym gosp. rolnym	42	38	10	2	8	60
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	38	37	12	3	10	142
276 - 399	38	40	6	4	12	122
400 - 549	45	41	4	5	6	252
550 - 799	38	44	9	2	6	135
Powyżej 799 zł	48	37	7	2	6	160
Ocena własnych war. mater.						
Złe	41	36	8	2	13	344
Średnie	39	42	7	4	7	433
Dobre	48	39	7	3	3	227
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	38	42	7	7	7	50
Raz w tygodniu	42	38	7	4	9	512
1-2 razy w miesiącu	34	42	11	3	10	190
Kilka razy w roku	49	37	6	2	6	166
W ogóle nie uczestniczy	47	42	5	3	3	85
Poglądy polityczne						
Lewica	50	34	7	3	6	272
Centrum	41	45	5	3	6	276
Prawica	43	37	8	3	9	206
Trudno powiedzieć	34	40	9	5	12	244